

A'MAK-I HAYAL

(HAYALİN DERİNLİKLERİ)

ŞEHBENDERZADE
FİLİBELİ AHMED HİLMİ

Hazırlayan
Doğukan Oruç

 / otukennesriyat

YAYIN NU: 2141
EDEBÎ ESERLER: 1079

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-761-5

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Necati Tonga

Son Okuma: Sena Bedir

Kapak İllüstrasyonu: Feyza Ay

Kapak Tasarımı: Ötüken

Dizgi-Tertip: Çelebi Şenel

Kapak Baskısı: CB Matbaacılık

Baskı: Unifset Basım Yayın Sanayii ve Ticaret Ltd Şti
Yakuplu Mah. 194. Sok. Nu:1 / 159 3. Matbaacılar Sitesi
Beylikdüzü-İstanbul Tel: (0212) 875 37 85
Sertifika Nu: 72541

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi: 1865 yılında Filibe’de dünyaya geldi. Galatasaray Mekteb-i Sultanisi’nden mezuniyetini takiben Posta ve Telgraf Nezareti ve Düyun-ı Umumiyye Nezareti’nde çalıştı. Beyrut’ta bulunduğu sıralarda Jön Türk hareketi ile irtibata geçti ve Mısır’a kaçtı. Burada devrin yönetimine muhalif yayınlar yaptığı için İstanbul’a dönüşünde tutuklanarak 1901 yılında Fizan’a sürgün edildi. Burada bulunduğu esnada tasavvufu yakından ilgilenererek Arusiyye tarikatına girdi. II. Meşrutiyet’in ilanından sonra yeniden İstanbul’a döndü. Bir müddet Darülfünun’da felsefe müderrisliği yaptı. Siyasi, felsefi ve fikrî yazılarıyla II. Meşrutiyet sonrası İstanbul basınında önemli bir figür hâlini aldı. 1910’da *Hikmet* isminde haftalık bir dergi çıkarmaya başladı. Daha sonra *Hikmet Matbaa-yı İslamiyye*’sini kurdu. Siyasi eleştirilerinin dikkat çekmesi üzerine 1911’de matbaası kapatılarak Bursa’ya sürüldü. 1912 yılında İstanbul’a ve yazı hayatına geri döndüyse de gazetesi yeniden kapatıldı. 1914 yılında beklenmedik bir şekilde vefat etti. Kabri, Fatih Camii haziresindedir. Şehbenderzade Ahmed Hilmi tasavvuftan tarihe, kelâmdan güncel siyasete uzanan geniş bir alanda kaleme aldığı eserler ile II. Meşrutiyet döneminin önemli fikir ve sanat adamları arasındadır. Roman, piyes ve araştırma-inceleme kitapları ve Şeyh Mihridin Arusî takma adıyla yayımladığı tasavvufi yazılarının yanı sıra Özdemir mahlasıyla yazdığı yurtsever şiirleri mevcuttur.

Eserlerinden bazıları:

Roman: *Öksüz Turgut* (1908), *A’mak-ı Hayal* (1908). **Tiyatro:** *Vay Kız Bekçiyi Seviyor* (1908), *İstibdadın Vahşetleri* yahut *Bir Fedainin Ölümü* (1908). **İnceleme-Araştırma:** *Senusiler ve On Üçüncü Asrın En Büyük Mütefekkir-i İslamisi Seyyid Muhammed es-Senusi* (1907), *Tarih-i İslam* (1908), *Türk Ruhu Nasıl Yapılıyordur?* (1911)...

Doğukan Oruç: İstanbul’da dünyaya geldi. İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü’nden mezun oldu. Ağırlıklı olarak 19. yüzyıl Osmanlı Balkanlarının tarihiyle alakalı olan makaleleri çeşitli dergilerde yayımlandı. Hâlihazırda Kırklareli Üniversitesi Tarih Bölümü’nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

Filibeli Ahmet Hilmi Bey.

SUNUŞ

II. Meşrutiyet devrinin en ilginç simalarından olan Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi'nin kaleme aldığı *A'mak-ı Hayal*, Râci ismindeki bir Osmanlı gencinin yaşamın en temel sorunlarından biriyle uğraşırken başından geçenleri öyküler. Uzun 19. asırda Osmanlı dünyasına da nüfuz etmeye başlayan materyalizm Râci'nin ve akranlarının maneviyatla olan bağlarını zedelemiş, onları dünyanın bütün gerçeklerini maddede ve bilimde aramaya yönelten bir düşünceyle tanıştırmış fakat bunun karşılığı olarak vicdanlarında hissettikleri huzuru da ellerinden almıştır. Râci, bu huzursuzluğu üzerinde taşıyan devrinin tipik bir örneği olarak karşımıza çıkar.

Hissettiği huzursuzluğun nedenlerini ve ondan kurtulmanın çarelerini arayan Râci'nin hayatı Aynalı Baba adındaki son derece ilginç birinin karşısına çıkmasıyla bambaşka bir hâl alır. Aynalı Baba çağın ruhunun vicdanına yüklediği sıkıntıları sırtlamış olan genç Râci'ye "hayalin derinlikleri"ne giden yolları açar. Aynalı Baba'nın sunduğu her bir kahve ile bambaşka diyarlara yelken açan Râci kendisine, dünyasına, benliğine dair o güne değin kendisinden gizli kalmış gerçekleri bir bir keşfeder. Bu yolda karşısına Konfüçyüs'ten Zeus'a, Zerdüş'ten Buda'ya tarihin ve mitolojinin pek çok önemli ismi çıkar. *A'mak-ı Hayal* okurunu Râci'yle beraber hayalin derinliklerindeki bu yolda seyahat etmeye çağırır.

Şehbenderzade, *A'mak-ı Hayal*'i çağdaşı olan pek çok modern dönem Osmanlı fikir adamının materyalizme red-diye olarak kaleme aldıkları çalışmaların edebî bir versiyonunu olarak tasarlamışa benzer. Râci karakteri üzerinden aklın egemenliğine duyduğu inançla kendi hakikatlerine karşı yabancılaşmış bir neslin iç buhranını anlatır. Tasavvufi birikiminin ve dünyadaki diğer manevi öğretilere dair geniş bilgisinin yardımıyla kurguladığı eserinde ancak Aynalı Baba gibi kâmil bir rehberin yol göstermesiyle bu buhrandan kurtulmanın mümkün olduğunu ifade eder.

A'mak-ı Hayâl, Arûsî yolunda manevi terbiyesini tamamlamış olan Şehbenderzade'nin çağının yakıcı problemlerine tasavvufî öğretisi, özellikle de evrendeki her şeyin ancak karşılıklı olarak var olabileceklerini ve hakikatte herhangi bir ikiliğin/farklılığın mevcut olmadığını dile getiren vahdet-i vücud anlayışı ekseninde cevaplar ürettiği bir eserdir. Râci'nin çıktığı her bir yolculukta Şehbenderzade'nin bu doğrultudaki düşüncelerini, tezlerini, iddialarını okuma fırsatı da buluruz. Yazarın okurunu hayalin derinliklerine davet etmesinin nedeni onlara bu gerçekleri açıklamaktır.

Râci'nin Aynalı Baba'nın yol göstericiliğinde nefsinin terbiye etme yolunda gezindiği hayal âlemlerini (Ahmed Hilmi'nin sorduğu gibi: "Acaba hayal mi?" diye eklemek gerekiyor) bir roman şeklinde sunan eser devri için oldukça özgün ve ilgi çekici bir çalışmadır. Osmanlı dünyasının yeni bir medeniyet anlayışıyla tanıştığı ve ona intibak etme gayretleri gösterdiği bir devrin birey ruhunda yarattığı sarsıntıları tasavvufî bir anlayışın yardımıyla çözmeye çalışması *A'mak-ı Hayal*'i tezli bir roman sınıfına sokar. Bu yönüyle eserin Şehbenderzade'nin düşünce dünyasıyla yakından bir ilişkisi mevcuttur ve yazarın portresinin tam anlamıyla kavranabilmesi adına Ahmed Hilmi'nin düşünce yazıları kadar önem taşır.

Eser günümüz Türkçesine aktarılırken geniş okur kitlesinin ve özellikle de genç okurların rahatlıkla anlayabilecekleri bir dil kullanılmasına azami gayret gösterilmekle beraber gerek tasavvufî öğretinin gerekse dönem dilinin inceliklerinden kaynaklanan nüanslar da olabildiğince korunmaya çalışılmıştır. Ayrıca Şehbenderzade'nin *Hikmet* gazetesinde tefrika ettiği ve maalesef *A'mak-ı Hayal*'in birçok baskısında kendilerine yer verilmeyen bölümler de metne dâhil edilmiştir.

Türk edebiyatının klasikleri, dolayısıyla nesillerin birbiri ardınca okuduğu eserler arasına girmesi gereken *A'mak-ı Hayal*'in bu basımının kültür hayatımıza faydalı olması temennisindeyiz. Böyle bir faydanın sağlanması başta çalışmanın editöryal yükünü üstlenen Necati Tonga olmak üzere yardımlarını esirgemeyenlere, çalışmada rastlanabilecek bütün eksikler ise şahsıma aittir.

Doğukan Oruç
Kırklareli.

A'MAK-I HAYAL
(HAYALİN DERİNLİKLERİ)

BİRKAÇ SÖZ

Bu kitabı hakikat endişesine alışkın vicdanlar, sonumuzun ne olacağına dair tartışmaları seven insanlar zevkle okuyabilirler. Bir asırdır bu çevre ve bu millet hayli Râciler yetiştirdi ve daha birçokları yetişecektir.

“Hikmet” gazetesi okurlarına sunduğumuz bu hikâyeler (Acaba hikâye mi?!) beğeniye erişirse kendimizi mutlu sayarız, çünkü bu hikâyeye rağbet, ciddi meselelere ilgi göstermek anlamını taşır, bu ise “Hikmet” okurlarından uzak görülemez. “Hikmet”in yayımlanmasının devamını sağlayan saygıdeğer okurlar, bu muhterem millette hakikat endişesiyle hislenen binlerce hassas yürek olduğunu dosta ve düşmana kanıtlamıştır.

BİRİNCİ KİTAP
A'MAK-I HAYAL
RÂCİ'NİN HATIRALARI

AYNALI BABA İLE MÜLAKAT

*** şehri, Osmanlı topraklarının en büyük ve en güzel şehirlerinden biriydi. Ben bir süredir bu şehirde, şehrin ortasında bulunan bir mahallede oturuyordum. Hükûmet Konağı'yla evim arasındaki yollarda insanın dikkatini çeken pek çok şey vardı. Eski püskü evler, her biri bir mihnet ve sefalet yuvası olan nice viraneler, geçilmez sokaklar, murdar caddeler ve diğerleri... Ancak hakikaten dikkat çekici olan evime yakın eski bir mezarlıktı.

Bu mezarlığın etrafı pek kuvvetli ve sanatlı biçimde yapılmış duvarlarla çevrilmişti. Duvarlarda onar metre aralıklar ile açılmış pencerelere takılmış tunç parmaklıklar cidden övgüye değerdi. Mezarlığın kapısı sonradan takılmış bir tahta parçasıydı. Eski kapısının günlerin geçişine karşı koyamayarak mahvolduğu anlaşılıyordu. Bu kabristan, yalnız birçok hatıraların ve ölülerin mezarı değil, birçok güzel sanat eserinin de mahzeniydi. Pencerelerden görüldüğü kadarıyla oradaki mezar taşlarında eski hattatlarımızın yaratıcı kalemlerinden çıkmış nice yazı vardı.

Bu yazıların şiir ve edep açısından dahi önem taşıdıklarına kanaat getirilebilirdi.

Mezar taşlarının tepelerindeki kavuklar, külâhlar ve taşlar tarih açısından incelenmeye değerdi. Çoktan beri terk edilmiş durumda olan mezarlıktaki serviler ve asırlık ağaçlar, bu sessizlik dolu mezarlığa garip bir heybet, korkulu bir güzellik veriyordu. İnsan boyu kadar uzun otlar, ölü kokusu yaydığı zannedilen baldıranlar, bahardan itiba-

ren bütün mezarlığı kaplıyordu. Hiç şüphe edilemeyeceği üzere, şimdi şehrin orta yerinde kalmış olan bu mezarlık vaktiyle şehrin en kenarındaydı... Sonra şehir büyümüş, mezarlıksa ortada kalmıştı. Ben her gün bu mezarlığın önünden geçer, her seferinde de orayı ziyaret etme arzusuunu gönlümden geçirirdim.

Fakat bizim gibi kıymetli vaktinin bir kısmını geçim derdine, diğer kısmını ise zevk ve eğlenceye adanmış gençlerin mezarlarla uğraşmaya vakti mi olur? İşte ben de o vakit, zamanımı boş işlere harcayan bir gençtim. Söylediğim gibi, bu mezarlığın her gün önünden geçtiğim hâlde yalnız duvarlarının düzeni ve sağlamlığını takdir etmeye bir dakika feda ediyordum. Önceki hâlimle sonraki hâlim arasındaki zıtlığı açıklayabilmek için kendim hakkında birkaç söz söylemem gerekiyor. Dindar ve pek iyi bir annenin eksiksiz özeniyle geçen çocukluğum bende sarsılmaz bir din hissi ve yıkılmaz bir ahlak ilkesi bırakmıştı. Daha sonraları mükemmel bir eğitim gördüm, haddinden fazla zeki olduğumdan bilgi söz konusu olduğunda yaşıtılarından üstündüm.

Birçok genç gibi okuldan çıkar çıkmaz kitapları unuttuş köşesine atmadım, aksine bilgilerimi genişletmeye okuldan sonra başladım. Az çok bir fikir sahibi olmadığım hemen hiçbir şey kalmadı. Özellikle benzerlerim gibi din ilimlerinden uzak durmayarak hem görünür olan sahada ve hem de manevi meselelere ait kısımlarda bilgi sahibi oldum. İşte bu bilgi yığınının altında bir gün vicdanımı incelediğim vakit garip bir karışıma dönüştüğümü fark ettim. Ben küfür ile imanın, kabul ile inkârın, onay ile şüphenin bir araya geldiği bir şey olmuşum. Kalbimle inkâr ettiğimi aklımla onaylar, aklımla reddettiğimi kalbimle kabul ederdim. Sözün özü, şüphe denilen ejderha vücudumu sarmıştı. Bir fikri ne kadar sağlam esaslarla temellendirirsem temellendireyim, şüphe ejderhası onu bir

sarsışta yıkıyordu. Bari mutlak bir inkârla, hiç olmazsa, rahat bir noktada kalabilir miydim? Ne gezer! İnkâr başka şey, şüphe yine başka! Şüphe ejderhası her kesin fikrin düşmanıydı; ister kabul etmek isterse inkâr etmek için olsun yanlış veya doğru bir şey tanımıyordu. Şimdi hayatın tablolarını düşüncenin varlığının yansımaları diye kabul edersek, müthiş bir azapta, tahammül edilemez bir cehennem içinde kaldığım anlaşılır. Herkes için çok doğal olan şeyler benim için başka bir şekil alıyordu. Bu durum dolaşısıyla aşkta da iş ve para konularında da bahtsızdım. Galiba insanlardan kaçır olmuştum... Bu sabredilemez vaziyet içinde bir parça rahatı yalnızca kendimden geçmekte ve sarhoşlukta bulurdum. Sürekli içtiğim için vücudum mahvolma ve yokluk yolunu tutmuştu. Bir gün bütün manevi kuvvetimi kullanarak kendimi bu sersemlikten kurtardım. Yeniden şüphe ejderhasını öldürecek kanıtlar bulabilmek ümidiyle öğrenmeye ve incelemeye koyuldum. Bir kere daha manevi ilimlerle uğraşmaya ve bu alanda şöhret sahibi kimselere başvurmaya başladım. Bunların içinde pek erdemli, pek iyi insanlara rastladım. Ne yazık ki bunların ilimleri ve kanıtları bence insanlığın çocukluk devrinin icatlarından olan hayaller ve masallardan başka bir şey değildi. Beni düştüğüm çıkmaz yoldan kurtarmak için bütün bildiklerimi çürütüp mahvedecek ve iddia edilen gerçekleri bizzat kendi gözüyle gördükten sonra, tüm açıklığıyla gösterecek biri lazımdı. Böylesine rastlamadım.

*** adlı büyük şehirde tuhaf ilimlerle uğraşan iki topluluk vardı. Bunlardan İspirit Cemiyeti ruh çağırma ve benzeri belirsiz işlerden başlayarak masa çevirmek gibi eğlencelere kadar türlü türlü şeylerle meşgul oluyordu. Onların en ileri gelenleriyle görüştüm. Ruhun varlığına kesin biçimde inanıyorlardı, ancak gösterdikleri kanıtlar bence hayal gücünün oyunlarından ibaretti. Manyetizmayla meşgul olan cemiyetle de yakınlık kurdum. Ama

bunlardan ne çıkardı? Hiç! İnsanın yaşam kuvvetine sahip olunca birtakım acayip güçlere de sahip olması, işte o kadar! Ama bu kuvvetlerin bir kısmı gizli kalmış... Bence bunun bir önemi yoktu. Ben bunun ötesinde bir şeyler arıyordum.

Dört sene devam eden bu ikinci uğraşlı evrede de hiçbir şey kazanamadığım gibi öğrendiğim her yeni şey de şüphe ejderhasına gıda olduğundan bir kere daha yere yıkıldım. Bu defa aşağıların da aşağısına düşmüştüm. Çaresiz beynimin içi sürekli bir savaş meydanıydı. Fikirlerin farklı dalgaları hiç durmadan birbiriyle çarpışarak zihnimi gürültü patırtıyla dolduruyordu. Zihnimin çalışma hızı şaşılacak bir dereceyi bulmuştu. Rahatı ve teselliye kendimden geçmede ve sarhoşlukta aradım. En şuh ve çapkın arkadaşlarımla aşırılıkta en ileri giden önderleri oldum. Bu içki ve eğlence şamataları beni uyuşturuyordu, bir tür mutluluk veriyordu.

İçiyordum... İçiyordum...

Arkadaşlarımı şuh ve çapkın gibi kelimelerle nitelendirdiğimden dolayı onların rezil insanlar oldukları sanılmasın. Aksine, onlar iyi eğitim görmüş, vicdanlı ve namuslu gençlerdi. Ancak eğlenceye düşkün ve zevk peirisine bağlıydılar. Bu da ruh hâllerinin gereği idi. Çünkü arkadaşlarım umursamazlık mezhebine bağlıydılar. Bunların bir kısmı uzmanlaştığı bilim, fen ve görevleriyle meşgul olurlar, kendi sonlarıyla ve hikmet denilen varlık bilmesesiyle ise uğraşmazlardı. Bazılarıysa din hissinden âdeta bütünüyle uzaklaşmış, din ve hikmete masal artıkları gözleriyle bakmaktaydı. Garip kanaat! Ben bunlara imrenirdim. Cidden garip kanaat! Bir kısım ise Ramazan kandillerini gördüğü vakit Müslüman olduğunu hatırlayan Müslümanlardandı. Kandiller yandı mı ellerine tesbihlerini alırlar, dinlememek ve hiçbir şey anlamamak şartıyla camileri dolaşarak Kur'an ve vaaz dinlerler ve ikindi vakti

uyanmak şartıyla oruç bile tutarlardı. Oruç tuttuğu hâlde namaz kılmaya gerek görmeyenler de vardı. Uzun bir namaz olan teravihe hiçbiri yanaşmazdı. Ramazan bitti mi, bunların dinî duyguları da “elveda” diyerek çeker giderdi. Mevsime göre elbise giymeye benzeyen bu çeşit dindarlığa ben her sene hayret ederdim.

Bir gün, ki pek güzel bir bahar günüydü, arkadaşlardan birkaçı kıra çıkma fikrini ortaya attı. Birçok konuşmadan sonra şehrin etrafındaki yerlerden, güzelliğiyle meşhur *** kasabasına gitmeye ve orada üç gün eğlenmeye karar verdik. Bu kasaba şehir merkezine trenle bağlıydı. Orada bulamayacağımız ihtiyaçlarımızı temin ettikten sonra trenle bindik.

*** şehrinin civarları insana pek ferahlık verir. Hele tren yolu gerçekten de insanın gönlünü açar. Doğanın güzellikler gösteren tabloları arkadaşlarıma gürültülü bir neşe vermişken ben tam aksine büyük bir hüzne kapılmıştım. Dayanıklılık ve kalıcılık olmadıktan sonra bu güzellikler ne işe yarar! Bu kadar güzelliğin tanıdığı olan insan, hem de insanların hepsi değil, belki binde biri iken insanda kalıcılık ne arar? Yerküre dediğimiz bu gelip geçici konutu derin bir hüzne kapılmayarak seyretmek acaba mümkün mü? Nereden geldik? Nereye gidiyoruz? Saf bir inancın pek güzel cevap verdiği bu soruya akıl ve bilim yanıt veremiyor. Bir kere daha doğaya baktım. Bu defaki bakışımın önünde güzellikler kayboldu. Işık söndü, her tarafı karanlık kapladı. Öyle sandım ki hakikat bütün dehşetiyle gözlerimde parladı, insanın görüşünü okşayan çimenlerdeki yeşillikler, latif çiçeklerdeki güzellikler, ancak ışık oyunu! Minimini kuşların cıvıltısı, havanın titreşmesi! Âlemleri kaplayan bu uçucu ışığın dalgalanması! Sözün kısası, hepsi bir mecburiyete, bir emre, bir kanuna esir! Güya karşımda Buda Gotama Şakyamuni belirdi. Hazin gülüşüyle, sararmış çehresiyle “Hiç! Hiç! Hiç!” diyordu.

Oldukça dalgın olduğumu fark eden bir arkadaşım: “Yine neyin var?” dedi.

“Hiç” dedim. Bu “hiç” yalnızca durumumu anlatmak için söylenmemişti, ağızımdan çıkan bu “hiç” sözü kâinatın özelliğiydi. Sessizliğimden ve hüznümden sıkılan arkadaşlar itiraza başladılar, gerçekten de mesire yerine giden bir adamın cenaze alayında bulunanlara mahsus kasvetli bir çehre takınması çekilecek şeylerden değildir. Çünkü kasvet, neşeden daha fazla bulaşıcıdır. Arkadaşlarımdan biri “İlacı unuttuk,” dedi ve bana ayrılmış külâh biçimli büyük kadehi doldurdu. Bu kadeh beş kere dolup boşaldıktan sonra benden neşeli kimse olamazdı. Seyahatimiz büyük bir sevinçle sona erdi. İkinci vakti *** kasabasına vardık. Bu kasaba gördüğüm yerlerin en güzeli. Bu minimini memleketten o kadar hazzetmişimdir ki elimde olsa orada yaşamayı tercih ederdim. Kasabanın evleri bir diğerinden hayli uzak ve her biri üç beş dönümlük bahçelerin içindedir. Her evin bahçesinde birçok su yolları akar. Hatta bazı sokaklarında bile büyükçe su yolları vardır. Bahçeleri meyve veren ağaçlarla doludur.

Bu kasabada çok gül yetişir. Mevsiminde bülbülleri pek çoktur. Kısacası, *** kasabası küremizin cennetlerinden biridir. Kasabaya vardığımızda daha önce de birkaç kere misafir kaldığımız biri tarafından karşılandık. O geceyi dostumuzun evinde geçirerek ertesi günü sabahleyin “Subaşı” denilen yere gittik. Çeşitli yerlerden kaynayarak doğal bir havuzda biriktikten sonra farklı kollara ayrılarak akan suların şırıltısı hoş bir melodi gibi kulaklarımızı okşuyordu. En güzel yeri seçtik. Ancak oraya bizden önce gelmiş iki kişi vardı. Bu iki kişiyi gördüğümüz zaman ağızımızdan çıkan sözler bunların kim olduğunu anlatır. İşte o sözler: “İki serseri”, “iki dilenci”, “iki sarhoş”, “iki derviş”. Gerçekten de eski püskü kıyafetler giyinmiş bu iki adam, büyük ihtimal, bu söylediklerimizin tümüydü. Biz

de oturduk. Dağınık kıyafetli bu adamlar bize zerre kadar önem vermediler.

Birbirleriyle konuşuyorlardı. Sanki biz hayaletmişiz gibi bu iki devletlinin bir dikkatli bakışına bile hedef olmadık. Hatta arkadaşlardan birinin “Esselamu aleyküm”ü bile havaya gitti. Arkadaşlardan her biri başka bir şeyle uğraşmaya başladı. Kimi yemek tabağıyla, kimisi meze getirmekle meşgul oldu. Ben de üstü hasırla kaplı büyük şişenin başına geçerek zihnimi uyuşturmaya karar verdim.

Tesadüfen bu dağınık kıyafetli kişilerin yanına düşmüştüm. Bunlar konuşuyorlardı, ben de dinliyordum. Elli yaşında gibi görünen söylüyor, daha genç olansa onu dinliyor, bazen sorular yöneltiyordu. Bunların sohbetini duyunca, önce deli olduklarına karar verdim. Hakikaten deliydiler. Fakat delilerin “meczup” denilen türünden. Gariptir ki bu iki pejmürdenin delice konuştuğu konular beni öteden beri ilgilendiren şeylerdi. Yaşlı deli genç deliye diyordu ki: “Bu âlemde her ne varsa benim sıfatımdır. Ben olmasam, bir şey olmazdı. Ben hepim veya hiçim. Ben hiçim veya hepim. Zaten hiç ile hep aynı şeydir, bir şeydir! Ancak bir olanı farklı görme cehaleti bir şeyi iki farklı isimle anıyor!”

Sohbetin devamını da buradan hesap edin. Şaşırdım, istemsizce söze karıştım: “Acaba? Varla yok aynı olur mu? Mesela ben şimdi varım, yarın yok olacağım. Bu iki hâl arasında fark yok mu?” dedim. Deli başını çevirdi. Kahkahayı kopardı. “Vay! Sen varsın ha!” dedi. “Acaba var mısın?” Bu önemli soruyu kendi kendime pek çok kere sormuştum. Bu soru yüzeysel bir bakışla anlamsızdır ve alay edilmeye layık bulunur. Fakat değildir. Eğer varsam niçin yok olacağım? Yok olmayacağım da ruhum ölümsüz mü kalacak? İşte, şüphe ejderhasının kendini gösterdiği kısım denkliğin bu son parçasıydı. Ruhum ölümsüz kalacak mı? Ruh nedir? Kendiliğinden hissetme yeteneğine sahip mi-

dir? Ne olduğunu bilir mi? Şayet ruh var ise şu maddi kalıptan ayrıldığında ne gibi bir şekil alacaktır?

İşte cevapsız birçok soru... Deli ekledi: “Ancak ben varım, çünkü hiçim, yokum. Varlığım mutlaktır. Yokluk kayıtlanmış olanda vardır. Mutlak olan varlıktır. Mevcuttur.” Bundan sonra deli sustu, her ne söyledimse cevap alamadım. Nihayet sorularımdan bıktı.

Arkadaşına “Haydi gidelim, bu hayvan bizi zevkimizden alıkoydu,” dedi. Kalkıp gittiler. Ne garip hâl! Mükemmel eğitim görmüş olmak davasında bulunan bir insana sefil bir deli “hayvan” diyordu! *** kasabasında üç gün kaldık. Bu üç günü arkadaşların şikâyetlerine ve ısrarlarına rağmen şaka yapmadan, kendimden geçmiş bir şekilde geçirdim. Dönüş trenine bindiğimiz zaman arkadaşlardan biri benimle bir şeyler konuşuyordu, ben ise artık sözlerine hiç önem vermeyerek kendi düşüncelerimle dertleşiyordum. Bir aralık arkadaşına, istemsizce, “Acaba ben var mıyım?” dedim. Kahkahayı bastı. “Rakıyı yetiştirin, Râci çıldırmak üzeredir,” dedi.

Dönüşümüzün ikinci günüydü. Kahveye gitmek üzere mezarlığın önünden geçiyordum. Her zamankinin aksine kapı açıktı. Bu tesadüften faydalanmak için kalbimde büyük bir arzu hissederek mezarlığa girdim. Birkaç yüz yaşındaki büyük büyük ağaçların gölgelerinde yürümeye, terk edilmiş mezarlarda biten ve sanki ölüm kokusu saçan iri otları ayağımla çiğnemeye başladım.

Mezarlığın ortasında daire şeklinde bir hat üzerine dikilmiş birtakım ağaçlar dikkatimi çekti. Bir süre oturmak için o tarafa gittim. Bu ağaçlar bir diğerine bitişik olarak yapılmış ve büyük bir aile için ayrılmış mezarların etrafındaydı. Ağacın birine dayandırılmış, yarısı hasırdan, diğer yarısı tahta parçalarından yapılmış bir kulübe gözüme ilişti. Terk edilmiş bir yer olduğunu zannederek kapısını

açacağı sırada yırtık pırtık kıyafetler giyinmiş biri dışarı çıktı.

Elli yaşlarında olduğunu sandığım bu adamın başında yeşil bir takke vardı. Bu takke üzerine kırk elli kadar ayna parçası yapıştırılarak süslenmişti. Birçok kumaş parçaları yamandığı için gökkuşağını andıran yırtık cübbesine bile ayna, teneke gibi şeyler dikilmiş ve yapıştırılmıştı. Bu hâldeki bu adamı görüp, elbisesine bakıp da gülmemek elden gelmezdi. Ama üzerime çevirdiği bakışlarında o kadar ince bir yumuşak başlılık ve alçakgönüllülük, çehresinde o kadar hüznü bir donukluk vardı ki ben gülmediğim gibi kendisine doğru bir adım attım. Kıyafetiyle tam bir zıtlık oluşturan bir ciddiyetle, yavaş ve ahenkli bir sesle “Safa geldiniz, nurum, buyurunuz,” dedi ve kulübesinden çıkardığı bir hasır parçasını yere serdi. Oturdum, kulübe girmiştim. Ön tarafımızda on beş kadar büyük taşlı ve güzel sülüs yazıyla mezarlar, sağ ve sol tarafımızda sık dikilmiş ağaçlar bulunuyordu. Kulübenin sahibi bir kere daha içeri girdi, mangal görevi gören bir çömlek getirdi. Bir daha girdi, eski bir kahve kutusu, bir cezve, iki fincan, bir ibrik, bir tütün tabakası ve birkaç teneke kutu çıkardı. Cezveyi kuru otlar ve çöplerle yaktığı ateşe sürdü. Tekrar “Safa geldiniz, nurum, nasılsınız, iyisiniz?” dedi. “Elhamdülillah.” dedim. Bu adamın ciddiyetiyle kıyafeti arasındaki zıtlık beni şaşırtmıştı. Tekrar söze başlayarak “İsminiz nedir?” dedi.

“Ahmed Râci.”

“Ahmed Râci mi?” (Gülerek) “İnsanlığın ismini çalmışsın oğlum!”

“Ne gibi?”

“İnsanoğlu o kadar aciz ve zayıf ve muhtaçtır ki hayatını rica ile sürdürür. Râci demek insan demektir.¹

¹ “Râci” ismi “rica eden” anlamına gelmektedir. Aynalı, burada ismin anlamına gönderme yapmaktadır. (Haz.)

Bu olgun ve bilgece sözler üzerine bir kat daha şaşır-
dım. Ben de sordum.

“Sizin isminiz nedir?”

“Benim adım çoktur. Her yerde bir isim ve özelliğim-
le anılırım. Burada üzerimdeki aynalardan dolayı ‘Aynalı
Dede’ namıyla biliniyorum. Ama sen istersen Âdem Baba
de.”

Bir süre düşündükten sonra ortaya çıkan arzuyu engel-
leyemeyerek dedim ki:

“Azizim, bilge kişilerden olduğunuz meydandadır. Böy-
leyken bilgeliğinizi bu garip kıyafet altında gizlemenizin
sebebini anlayamıyorum.”

“Hâlbuki bu pek basittir. (Kahveyi hazırlayıp fincanı-
ma doldurduktan sonra) Herkes süse meraklıdır. Herkes
birçok para harcayarak türlü türlü elbiseler yaptırıyor. Ben
de bu şekil elbiseden hoşlanırım.”

Bu cevap hem akla yatkındı hem de değildi. Biraz dü-
şündükten sonra bunun akla yatkın olmadığına karar ver-
dim. Ve kendisine fikrimi söyledim, cevap verdi:

“Bu davamı akla yatkın bulmuyorsunuz, oysaki öyle-
dir. Elli yaşında bir adamın tanesini on beş, bazen yirmi
kuruşa alıp boynuna taktığı ve ismine boyunbağı dediği
bir yuları akla yatkın gördüğünüz hâlde külâhıma taktığım
ayna parçaları neden akla yatkın olmasın! Tatalım ki her
ikisi de insanın münasebetsizliğini, deliliğini gösterebilir,
öyle bir durumda bile benim deliliğim daha parlak, daha
mantığa uygundur.”

Birden bana parlak bir fikir geldi, deli kıyafetine girmiş
bir irfan sahibi olma ihtimali bulunan Aynalı Dede’yle cid-
di meseleler hakkında görüşmek istedim, dedim ki:

“Sultanım, sen viranede gömülü bir hazinesin, ben ise
hikmet aşığı bir avareyim. Lütfen istifade etmeme izin ve-
rir misin, ver elini öpeyim.”

“El öpmek... (Şaşırarak) Niçin? İstersen konuşalım, ama sözden ne çıkar! Şimdiye kadar kim bilir kaç hayvan yükü kitap okudun. Ne anladın? Hiç değil mi? İnsanların bildikleri nedir? Benlik ve zevklerinin ihtiyacı olan konulara ait bulunanları bir şeydir... Lakin hak ve hakikate dair ne bilirler? Hiç! Akıl hesaplarıyla hakkı kabul etmek mümkündür, fakat bilmek, anlamak mümkün mü? Ne konuşalım! Harfleri bir araya getirmekle hikmet noktası bilinir mi?”

Bu anda garip bir hâl hissediyordum. Koca bir medeniyetin, yedi bin senelik insanlık uğraşlarının ürünü olan eğitimi küçük gören bu garip kıyafetli delinin sözlerindeki büyüklük, bana pek büyük bir küçüklük vermişti. Pek alçakgönüllü, pek önemsizdim. Dudak oynatmaya kuvvet bulamayarak gözlerimi rica eder gibi, yardım dilenircesine kendisine diktim. Gülümseyerek dedi ki:

“Şu adamı yoran varsayımları bırakalım da biraz kendimizden geçelim, olmaz mı?”

Aynalı Baba'yla birer kahve daha içtik...

BİRİNCİ GÜN HIÇLIK ZİRVESİ

“Niburna, niyurna!”²
(Buda Gotama)

Kahveleri içtikten sonra Aynalı Baba kulübeden bir ney çıkardı, hafif ve güzel bir şekilde çalmaya başladı. Mezarlığın sessizliği, neyin hüznü sesi bana garip bir zevk veriyordu. Gitgide sinemden bazen hüznü veren, bazen ferahlatan ahlar çıkaracak kadar şiddetlenen bu garip zevkte kahvenin de etkisi vardı. Kendimde acayip değişimler hissediyordum. Güya taşımaya mahkûm olduğum sıkıntılı bir yük üzerimden alınmıştı. Kendimde büyük bir hafiflik duyuyordum. Aynalı Baba ney ile taksimini bitirdikten sonra hafif fakat tok bir sesle okumaya, daha sonrasında da ney ile eşlik etmeye başladı. Okuyordu:

*Bu fenâ mülküne ibretle nazar kıl ey cân,
Gafleti eyle hebâ, hâlî değildir meydân,
Hani Sultan Süleyman, hani İskender Hân,
Sad-hezâr ömrü sürûr ile geçîrsen bir an,
Ne güle bülbüle bâkî, a kuzum bu bâğ-ı cihân,
Kime yâr oldu muradınca felek-i devr-i zamân³*

² Buda’dan alıntılanan bu sözün anlamı bilinmemektedir. Sözün aslı “Nirvana! Nirvana!” olabilir. (Haz.)

³ Günümüz Türkçesiyle: “Ey can! Bu yokluk yurduna ibretle bak. Gafletten kurtul, meydan kimsesiz değildir. Sultan Süleyman,

Bu gazelin üzerimde ne önemli bir etkisi vardı. Aynalı Baba bu parçayı bitirip de ney üflemeye başladığı zaman gözlerimden yaş akıyordu. Bunlar hüznün ve hasret gözyaşları mıydı? Aşk ve zevk gözyaşları mıydı? Bilemem, ancak çok etkilenmişim. O andaki ruh ve vicdan durumumu tarif mümkün değil. Baba okuyordu:

*Tamâ' ü hırsa uyup nefis ile mekhûr olma,
Rahatın zâil olur nâm-ı meşhûr olma,
Sohbet-i ârif-i billâha eriş, dûr olma,
Saltanat-ı mesned-i dünyâ ile mağrûr olma⁴*

Bayılma derecesine gelmişim. Baba'nın sesini pek yavaş, âdeta uzaktan geliyormuş gibi duymaktaydım. Ney hayret edilesi bir güzellik kazanmıştı.

*Zevk-i dünyâyâ firîb olmadılar ehl-i kemâl,
Bildiler hâsılı hep zıll ü hevâ lu'b ü hayal,
Zevke teşbihi cihânın hele rüyaya misâl;
Dâmen-i aşkı tutup buldu kamu kurb-i visâl⁵*

Duyma kabiliyetim pek zayıflamıştı. Sesi âdeta pek uzaktan geliyordu. Yavaş yavaş duygularımla, daha doğru bir tabirle görünür olan her şeyden uzaklaşmaya başladım.

İskender Han neredeler? Yüz bin ömür yaşasan bile, bu bir an demektir. Bu cihanın bağı ne güle ne bülbüle kalmıştır. Zamanın akışının bahtı kime istediğince yâr olmuştur?" (Haz.)

⁴ Günümüz Türkçesiyle: "Açgözlülük ve hırsa uyup nefsinin elinde kahr olma. İsmi meşhur olmasın, rahatın kaçır. İrfan sahiplerinin, Allah dostlarının sohbetine eriş, yabanda kalma. Dünyaya dayanan saltanat ile böbürlenme." (Haz.)

⁵ Günümüz Türkçesiyle: "Kâmil insanlar dünya zevkine düşmedi. Çünkü onlar bu dünyadaki her şeyin gölge ve arzu, oyun ve hayal olduğunu bildiler. Dünyanın zevki rüyaya benzer. Allah'a herkes ancak aşk eteğini tutarak, aşka güvenerek ulaşmıştır." (Haz.)

Bir şey görmüyor, işitmiyordum. Bir müddet uykuya yakın bir hâlde kaldım. Bu hâl çok sürmedi, zihnim çalışmaya başladı. Görünürde bir şey hissetmezken kendimi garip bir âlemde görmeye başladım. Hayalin derinliklerine dalmıştım, gözlerim kapalı olduğu hâlde görüyordum...

Görüyordum ki bizim memleketimize benzemeyen bir kırdaki bulunuyordum. Bu kır daha önce görmediğim birtakım bitkilerle örtülüydü. Sazlıklarımızı andıran uzun otlar arasında türlü türlü hayvanlar geziniyordu, bunların bazıları yırtıcı canavarlardı. Ama ben onlardan korkmuyordum. Çekinmeksizin yoluma devam ediyordum. Ara sıra benimle konuşan bir de arkadaşım vardı. Ancak cismini görmiyordum. Fakat bir şey sormam gerektiğinde soruyor ve cevabını alıyordum. Saatlerce yürüdük, yoruldum. Hayalî arkadaşşıma nerede bulunduğumuzu, nereye gittiğimizi sordum: “Hindistan’dayız ve Hiçlik Zirvesi’ne gidiyoruz,” dedi. Boyun eğerek yoluma devam ettim. Bir müddet sonra karşımızda bir dağ göründü. Yüksek, pek yüksekti. Bir müddet daha yürüdükten sonra dağa yetiştik, arkadaşım gümüş gibi parlak bir dereciğin kenarında duran kulübeye doğru gitmemi söyledi. Kulübeye gittim. İçinde henüz genç bir adam vardı. “Ne istersin?” dedi. Ben ne istediğimi bilmiyordum. Arkadaşım cevap verdi, “Hiçlik Zirvesi’ni ziyarete getirdim. Rehberi olun,” dedi. Genç adam bana memnuniyetle baktı, elimden tuttu ve “Gel” dedi. Bir ağacın gölgesinde oturduk. Bana dedi ki: “Hiçlik Zirvesi’ne insanoğullarının binde, yüz binde biri çıkamaz. Zira ona çıkmak için insan kendine hâkim olmalı. Bir kalpte emel olursa yollarda kalır. Oraya canlı cenazeler çıkabilir, sen kendinde öyle bir kuvvet hissediyor musun?”

Tam aksine aciz ve sabırsız bir adam olduğumu, yalnızca iyi niyetim bulunduğunu söyledim. “Heyhat,” dedi, “insanların çoğunluğu böyledir, hele bir işe girişelim, belki başarırlı oluruz.” Beni yine elimden tutarak kulübeye götürdü.